

The Journal of Academic Social Science Studies

International Journal of Social Science

Volume 6 Issue 4, p. 743-758, April 2013

KONYA TÜRKÜLERİNDEKİ KONULAR

SUBJECTS IN KONYA FOLK MUSIC SONGS

Öğr. Gör. Dr. Timur VURAL

Necmettin Erbakan Üniv. Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fak. Müzik Öğretmenliği Anabilim Dalı

Abstract

Konya which in central of Anatolia, has been mirror of this region. It has been transferred life and culture of Anatolian people by Turku's (Turkish Folk Songs) language. Classification of Turku's subjects, will facilitate regulation of information about traditions, entertainment and beliefs of people.

It has been investigated studies about classification of Turku's subjects in this research. Those studies have been identified but basically couldn't be determined integrity of opinions. First, it has been collected 300 local Konya Turku's which are sample of the study and they have been classified according to subjects. Different type of subject, not included in the other studies, has been determined: 1. About entertainment, 2. About woman (a. entertainment, b. sexual), 3. Not-union subject 4. About divine 5. About man (a. entertainment, b. sexual)

First it has been presented lyrics related these five types, then has been discussed that this folk songs' different characteristics and has been emphasized some factors such as geographical location, entertainment culture, religious beliefs and social judgments.

Sample of the other studies about Turkish Folk Songs' subjects obtained from TRT (Turkish Radio and Television Institution) repertoire. These repertoire which belong to before 1950's, are very valuable. But there is no decency of words and some local words in this folk songs. However Turkish Folks Songs which are very important for folk culture, should be reflect to language of the public.

Key Words: Konya, Turkish Folk Songs (Türkü), Türkü Subjects, Musicology, Folk Songs.

Öz

Anadolu'nun merkezindeki Konya, türküleriyle de bu coğrafyanın aynası olmuştur. Anadolu insanını yaşantısını, kültürünü türkülerin dili ile aktarmıştır. Türkülerin konularının sınıflandırılması halkın gelenek, eğlence, inanış gibi birçok konuda derinlemesine bilginin tasnifini kolaylaştıracaktır.

Bu araştırmada türkü konularının sınıflandırılmasına dair çalışmalar ele alınmıştır. Çalışmaların ortak noktaları tespit edildikten sonra, temelde bir fikir bütünlüğüne varılamadığı vurgulanmıştır. Araştırmada, örnekleme oluşturan 300 adet yerel Konya türkü toplandı ve konularına göre tasnif edilmiştir. Ortaya çıkan bulgular doğrultusunda diğer çalışmalardan farklı tipte olan 5 türkü konusu tespit edilmiştir. Bunlar sırasıyla, 1.Eğlence konulu, 2.Kadın konulu (a.eğlence, b.cinsel), 3.Konu birliği olmayan, 4.İlahi aşk konulu, 5. Kadın Ağzından Erkek konulu (a.eğlence, b.cinsel) gibi türkü konularındır.

Bu 5 türkü konusuna ait örnek güfteler sunulmasına müteakip, Konya Türkülerinin farklı karakterlere sahip olma nedenleri tartışılmıştır. Bu karakterlerin oluşumunda coğrafi konum, eğlence kültürü, dini itikatlar ve toplumsal yargılar gibi faktörler vurgulanmıştır.

Bu çalışmanın dışında yapılan, Türkülerin güftelerine ait çalışmaların, geneli itibari ile TRT repertuarına dayalı olmasından dolayı, bazı eksiklikleri olduğu belirlenmiştir. TRT repertuarına ait yayınların 1950'lilerin öncesindeki kıymetli derleme çalışmalarına dayandığı bilinmektedir. Lakin o dönem ait yapılan çalışmalarda yerel ağızlar ve edep dışı sözcüklerin tasnif dışı bırakılması türkülerin özünün de tam sergilenememesine neden olmuştur. Halk biliminin önemli bir hanesi olan türküler, halkın dilindeki haliyle yansıtılmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Konya, Türkü, Türkü Konuları, Müzikoloji, Halk Müziği

Giriş

Konya ili, Türk Halk Müziği külliyyatı açısından oldukça zengin bir kaynaktır. Selçukluların başkenti olan bu şehirde türkülerin temelleri, kopuzlu ozanların şölenlerde ve savaş yerlerinde okudukları müzikli erlik destanları ile atılmıştır. "İşte bu ozanlar Oğuz halk musikisinin temsilcileriydiler ve şimdiki âşıkler da o asırlık halk tınlarının yolunda yürümektedirler (Gazimihâl,1947: 45). Bu coğrafyada yaşayan insanlar hislerini, meramlarını, hikâyelerini, zorluklarını ve günlük yaşamlarını "Konya Türküleri" ile ses ve nefese dönüştürmüşlerdir. Her devirde âşıklerin sazlarıyla icra ettiği coşku dolu türküler, Konya bağlarını ve bozkırlarını inletmiştir. Mehmet Bayrak (1996)'ın da aktardığı gibi "Türküler, ayaklarını bu topraklara basan ve bu toprakta yoğrulmuş insanların canlı tarihi olmuştur."

Türküler bir melodi eşliğinde söylenen halk şiirleri olarak da tanımlanabilir. Şiir ve müziğin ortak tınlayışı olan türküler, müziksel açıdan kırık ve uzun hava olarak iki tipe ayrılmaktadır. Ritmik bir ahenge dayalı melodilerden oluşan türkülere “kırık hava” denilirken, doğaçlama izlenimi veren, kalıplaşmış melodilerden oluşan, ritimsiz ve sözün ön plana çıktığı türkülere ise “uzun hava” denilmiştir.

Türküler hem güftelerindeki derin anlamlar hem de müzikleriyle milli folklorumuzun manevi temellerini taşımaktadır. Anadolu'nun orta yerindeki “Konya Türküleri”nin güfteleri, Türk âşıklarının kişisel duygularının yanı sıra, zamanının toplumsal yargılarından, toplumsal algılarına kadar kültürel birçok gerçeği aktarmaktadır.

Toplumun ortak harcı olan türkülerin derlenmesi, güfte ve müziklerinin yorumlanması hem müzikoloji hem de halk bilimi açısından ayrı bir önem arz etmektedir. Anadolu'daki bilinen ilk güfte derlemelerinin Erzurumlu İbrahim Hakkı (1703-1780)'nin 1757 yılında kaleme aldığı “Maarifetname” isimli ansiklopedik eserinde yer alması, folklorik çalışmaların Türklere oldukça eski dönemlere dayandığının kanıtıdır (Uslu, 2006: 99). Anadolu türkülerinin derlenmesi işinde, Ignacz Kunos'un 1880'li yıllarda yaptığı Batı bölgelerindeki çalışmaların önemi bilinmektedir (Öztürk, 1993: 166). Cumhuriyet döneminde önemli üstatlar bu derlemeleri sürdürmüşlerdir. 1926 yılında yayınlanan M. Ferit Uğur ile Nüzhet Ergun'un “Konya Vilayeti ve Halkiyat ve Harsiyatı” adlı eserinde elli adet türkü derlemesine yer verilmiştir. Bu türkülerin kimlerden, ne zaman ve nerede derlendiği meçhuldür. Yine Pertev Naili Boratav'ın 1939-1941 yılları arasında Doğu Anadolu'daki derlemelerini, 1947 yılında Çukurova bölgesinde gerçekleştirdiği derlemeler takip etmiş ve oldukça geniş bir folklorik taban oluşturulmuştur. Türkiye'de alan araştırması yöntemiyle ve oldukça bilimsel bir yaklaşımla ilk halk müziği derlemeleri, Ankara Devlet Konservatuvarı tarafından yapılmıştır. Muzaffer Sarısözen başkanlığındaki heyet, M. Ragıp Gazimihâl, Mithat Fenmen ve teknisyen Rıza Yetişen'den oluşmuştur. 1940 yılının Ağustos ayında yirmi gün süren bu çalışmaların sonucunda 516 türkü derlenmiştir (Öztürk vd., 2007: 24). Sonrasında Saim Sakaoglu, Kamil Uğurlu, Seyit Küçükbezirci, Cahit Özelli, M. Ragıp Gazimihâl, Mehmet Tahir Sakman, Ali Osman Öztürk gibi isimler, kitaplarında, Konya dergi ve gazetelerinde çok sayıda türkü derlemesi ve hikâyesi yayınlamışlardır.

Türkü folkloruna yönelik yapılan çalışmalarda, incelenen türkünün hangi yöreye ait olduğu ve kimin tarafından derlendiği çoğu araştırmacının odak noktası olmuştur. Tabii ki ne kadar o yöreye ait olduğu sorusuna cevap vermek oldukça güçtür ve yanıltıcı da olabilecektir. Birçok araştırmacı “otantik” ve “varyant” olarak türkülerini ayırmaya çalışmaktadır. Halk bilimi açısından böyle bir ayırımın sağlıksız olduğunu bilinmektedir. Türkü derlemelerinin hepsi toplansa, kişilerin elindeki türküler belirlense, yaşlı kaynak kişilerle görüşülse ve uzmanlardan oluşan kurullar vasıtasıyla türküler incelense bile, bir türkünün aslını bulmak sadece bir hayaldir.

Türkülerimizin hepsi halk arasında söylenerek yayılmıştır. İster “otantik” ister “varyant” diyelim aynı değişimlere uğramışlardır. Tokel ve Konyalı’ya göre Konya, Anadolu türkülerinin buluşma noktası olmuştur. Çok güçlü bir mahalli üslubu olan Konya’da bu türküler Konyalılaşmış ve bu yörenin malı haline gelmiştir (Tokel, 2012, dk.70).

Öztürk’e göre, varyantların her biri halktan, yani sözlü gelenekten derlendiği ölçüde “otantik”tir ve asıl metin olarak değerlendirmeyi hak etmektedir (Öztürk, 1999: 8-9). Anlaşıyor ki, her varyant kendi içindeki farklılığı ve zenginlikleri ile kültürel yaşamı ifade eden, yeni birer türkü olmuştur. Bestecisi ve söz yazarı tarafından üretildiği aşamada kayıt altına alınmamış olan türküler, bir kişinin türküsü olmaktan çıkmıştır. Diğer bir deyişle “Türküler sözlerinde bireysel duygu ve fikirlerin paylaşılmasına karşın, toplumun oluşturduğu en güzel sentezi sergilemektedir” (Karadeniz, 1999: 13).

Tarih boyunca askerlik, savaşlar, mübadele, işsizlik gibi çeşitli nedenlerle insanlar bir yerden başka yerlere göçmüşlerdir. Dolayısıyla farklı yörelere ait türküler, yüzlerce kilometre mesafedeki değişik illerde aynı veya benzer şekillerde karşımıza çıkabilmektedir. Buna örnek olarak “Drama köprüsü dardır geçilmez” türküsü, Trakya’ya ait olarak bilinirken, 2000 kilometre uzaktaki Kerkük’te bu türkü sevilerek okunmaktadır. Yine Suriye’de Arapça olarak okunan bu türkü Şanlıurfa’da “Heyyo Hasan” olarak seslendirilmektedir (Turhan vd., 2003: 11).

Konya bölgesinin günümüz müzikal folkloru ile cumhuriyet öncesi döneme ait folklorik yapı arasında çok büyük farklılıklar vardır. Konya, cumhuriyet öncesi dönemde müzikal gelenekleriyle meşhur olan Mevlevi ve Bektaşî tarikatlarının önemli yaşam alanı olmuştur. Cumhuriyet devriminin gerekleri doğrultusunda yapılan kanunlar, bu tarikatları müzik sahnesinden kaldırmıştır. Çok edebi ve bir o kadar geleneksel bir yapılanmaya sahip olan bu tekke müzikleri ve özellikle de türkülere kaynaklık teşkil eden, Bektaşîlere ait Orta Asya tınları ile bezenmiş halk müziğinin, tarih sahnesinden kalkması oldukça üzücüdür. “Üç telli sazını elinden eksik etmeyen Hacı Bektaşî Veli ve onun tarikatının, çalgı ve çengiyi günah sayanlara karşı, sanatta her zaman öncü oldukları bilinmektedir” (Halıcı, 1985: 3). Konya’da o dönemde sofuların, Bektaşîlere olumsuz baktıkları bilinmektedir. Saz ustası Bektaşî Mustafa Remzî (1849-1920) nin sofulara kafa tutuşu koşmasında şöyle dile gelmiştir:

Koşma

*Sûfî tefsîr eyle gel şu âyeti
Secde Âdeme mi türâba (toprak) mıdır?
Sen kimden aldın bu icâzetini
Îmânın Hakka mı kitâba mıdır?*

*Tasvîr mi sanırsın sen bu sûreti?
“Men arap” sırrının nedir hikmeti?
Ham-ı pîrâya (süslemek) mı Hakkın tâati?*

Yoksa seccâdeye mihrâba mıdır?

Remzî küfrün sığmaz oldu îmâna

Ba'dezîn hizmet et pîr-i muğâna (ateşe tapan Mecusilerin ayini)

Zâhit şu esrârın koysun meydâna

Taa'nın (itaat etmek) bâdeye (aşk şerbeti) mi şarâba mıdır? (Gazimihâl, 1947: 53)

Burada yer verilmiş olan Koşma, âşık gösterisinin başında yer alan 5-6 ölçülük, çok anlamlı türkü şeklidir (*BSTS / Gösterim Sanatları Terimleri Sözlüğü*,1983). Oldukça ağır bir dil ve kafiyeli bir anlatımla şekillenmiş olan bu türkünün 1926 yılında ilk kez yayınlandığı bilinmektedir. Derlenme tarihi bilinmemekle birlikte bu türkü, Osmanlı dönemi Bektaşî tarikatına gönül vermiş âşıkların türkülerindeki edebi gücü yansıtmaktadır.

Aşık meclisi geleneğinin, Konyalı Ünlü Aşık Şem'i (1783-1839) döneminde yaşatıldığı ve onun yazdığı koşmaların tüm Osmanlı genelindeki aşık meclislerinde yakıldığı bilinmektedir (Gazimihâl, 1947: 61). Âşıklar tarafından okunan *divanlar* ve *koşmalar* Konya türkü kültürünün önemli bir hazinesiyken, Konya oturaklarından âşıkların çekilmesiyle bu iki tür, divan sazı çalan mahalli sanatçılar tarafından devam ettirmeye çalışılmıştır. Ancak zaman içerisinde oturaklarda okunan divan ve koşmalar azalmıştır. Divanların ağıdalı bir lisanla yazılmasının bu türün yok olmasına neden olduğu düşünülmektedir. Daha sade bir dile sahip olan koşma türünün yok olmasının anlaşılması ise, oldukça güç bir durumdur (Sakman, 2001: 71). Divan sazı 12 telli bir saz olup günümüzde rastlanmamaktadır. Mazhar Sakman divan sazı ile seslendirdiği türküler ile bu iki türkü tarzının da temsilciliğini yapmıştır. Günümüz Konya türkülerinin oldukça dışında bir anlayışı sergileyen bu türkü geleneğinin farklılığının bu araştırmaya yansıtılabilmesi için örneklemimiz içine toplam 20 adet bu döneme ait koşma ve divan tarzı türkü eklenmiştir.

Türkü Konuları

Bu araştırmada Konya türkülerine ait konular sınıflandırılmaya çalışılmıştır. Lomax, bir kültürün özünü yansıtan türküler (şarkıların), o kültüre mensup kişilerin davranış tarzlarına ve ilgilerine hitap eden bir içeriğe sahip olduğunu belirtmiştir (Lomax, 1964: 118). Bu tanımdan yola çıkarak Konya Türkülerin, bu coğrafya insanın geliştirdiği davranış tarzları ve kendilerine özgü ilgi alanları doğrultusunda oluştuğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Dolayısıyla Konya Türkülerine ait konuların sınıflandırılmasıyla, bu yöre insanın yaşayış tarzlarına ve ilgi alanlarına ait önemli verilere ulaşılması kaçınılmaz olacaktır.

Türkülerin konuları birçok araştırmacı tarafından sınıflanmaya çalışılmıştır. Lakin bu konudaki çalışma sayısı kadar türkü konusu sınıflandırmasının olması, bu işin zorluğuna işaret etmektedir. Buna örnek olabilecek birkaç çalışma şu şekildedir;

Ünlü folklor araştırmacısı Boratav, türküleri konularına ve söylenme ortamlarına göre ayırmıştır.

a. Konularına göre türküler; 1.*Lirik türküler* (Ninniler, aşk türküleri, gurbet türküleri, askerlik türküleri, hapishane türküleri, ağıtlar), 2.*Taşlama, yergi ve güldürücü türküler*, 3.*Anlatı Türküleri* (Efsane konulu türküler, bölgeye veya bireye özgü konuları olan türküler, tarihi konuları olan türküler)

b. Ortamına göre söylenen türküler; 1.*İş türküleri*, 2.*tören türküleri* (Bayram türküleri, düğün türküleri, dini ve mezhep konulu türküler, ağıt töreni türküleri), 3.*Oyun ve dans türküleri* (Çocuk ve büyük oyun ve danslarında söylenen türküler) olarak sınıflandırılmıştır (Boratav, 1992: 150-151).

Mehmet Özbek'in yaptığı sınıflamada ise sekiz adet başlık oluşturulmuştur; a. *Lirik Türküler*: İnsani coşkuları ve hissi duyguları dile getiren aşk u sevdada ve gurbet gibi türküleri kapsar. b. *Satirik Türküler*: Taşlamaları, ilenmeleri ve güldürücü türküleri ihtiva etmektedir. c. *Olay Türküleri*: Seferberlik, küçük ve büyük tarihi olayları dile getiren türküleri içine almaktadır. ç. *Tören Türküleri*: Düğün, kına ve harman gibi törenleri konu alan türkülerdir. d. *Esnaflık ve Meslek Türküleri*: Esnafların, berber ve kasap gibi meslek erbaplarının sevdalarını anlatan türkülerdir. e. *Pastoral Türküler*: Tabiat güzelliklerini işleyen, bülbül ve turna gibi halk tarafından sevilen hayvanlarla söyleşen türkülerdir. f. *Didaktik Türküler*: Dini münasebetle söylenen türküleri ve ilahileri içine almaktadır. g. *Oyun Türküleri*: Ritmik dans türkülerinden ve karşılıklı (kızlı-erkekli) olarak söylenen temsili oyun türkülerinden oluşmaktadır (Özbek, 1975: 85).

Yapılan gruplandırmaları yeterli görmeyen Nurer Uğurlu kendi geliştirdiği sınıflandırmayı onüç başlık altında sunmuştur. Bunlar sırasıyla; a. Ninni ve Çocuk Türküleri, b. Doğa Üzerine Türküleri, c. Aşk Türküleri, ç. Kahramanlık Türküleri, d. Askerlik Türküleri, e. Tören Türküleri, f. İş Türküleri, g. Eşkiya Türküleri, ğ. Acıklı Olaylarla İlgili Türküler, h. Güldürücü Türküler, ı. Karşılıklı (diyaloglu) Türküler, i. Oyun Türküleri, j. Ölüm Türküleridir (Uğurlu, 2009: 243).

Güven'e göre, türkü konularından yüzde doksanı, beş önemli konu olan ölüm, sevdada, savaş, askerlik ve evlilik konularından oluşurken; geri kalan yüzde onun ise gurbet, çocuksuzluk, başlık parası, intihar konuları ile sınıflandırmıştır (Güven,2009,25). Mirzaoğlu'na göre ise türküler, aşk, ayrılık, gurbet, yiğitlik, ölüm konuları üzerine yakılmıştır. Sonu ayrılık veya ölüm ile biten hazin bir aşk öyküleri, türkülerin en tipik konularıdır (Mirzaoğlu, 2012: 160). Odabaşı'na göre ise türküler; konularına ve işlevlerine göre de sınıflandırılabilir. *Konularına göre*: Lirik (aşk, gurbet, hapishane, ninni, ağıt), Taşlama, Yergi, Güldürü, Anlatı (efsanevi, tarihi) iken; *İşlevlerine göre*: Meslek, Tören (düğün, bayram, dini), Oyun ve Dans türküleri olarak tasnif edilebilir (Odabaşı, 1999: 4). Gözaydın, türkülerin konuları bakımından, çeşitli olaylara bağlı olarak yakıldığı gibi, toplumu yakından ilgilendiren pek çok konunun türkülerde dile geldiğini belirtmiştir. Türküler beşikten (ninniler) mezara (ağıt) kadar çeşitli zamanlarda hayatın içinde var olmuştur. Olaylara bağlı olanları (çocukluk, askerlik, oyun, iş, tören türküleri) ile aşk türküleri, tabiat, kahramanlık veya eşkıyalık

türküleri, karşılıklı konuşmalı türküler olarak sınıflanabilecektir (Gözaydın, 1989: 27). Bu kadar sınıflama çalışmasına tamamen zıt bir yorum ise M. Öcal Oğuz tarafından şöyle kaleme alınmıştır. Türkülerin genelinde, kafiye örgüsü, nazım birimi, vezin ve hece gibi dış unsurlar göz önüne alındığında, belirli bir şekil yapısı ile karşılaşmamaktadır. Ona göre, türkülerde konu ve ezgi beraberliği yoktur (Oğuz, 2001: 16).

Görüldüğü üzere sunulan sekiz kaynağın her birinde oldukça farklı sınıflandırmalar yer almıştır. Türk folkloru hakkında önemli çalışmaları olan Pertev Naili Boratav, Mehmet Özbek ve Nurer Uğurlu'nun çalışmaları oldukça kapsamlı ve geneli yansıtmaya daha müsait bir içerikte görülmektedir. Lakin Boratav'n türkülerin konularına göre yaptığı, üç ana başlık altındaki sınıflandırmasına karşın, Mehmet Özbek'in sekiz başlıktan ibaret olan sınıflandırması daha işlevsel görülmüştür. Uğurlu'nun çalışmasındaki onüç konu başlığının, yapılacak çalışmalarda içerik sınıflandırılmasında karışıklığa yol açabileceği değerlendirilmiştir. Diğer araştırmalarda sunulan konu sınıflandırmalarının daha yüzeysel kaldıkları ve ortak noktalarının ise sadece aşk, gurbet konulu türküler oluşturduğu tespit edilmiştir. Çıkan bu sonuç türkü konularının sınıflandırılması konusunda yapılan araştırmaların, birkaçı hariç oldukça yetersiz kaldıklarına işaret etmektedir.

Bu araştırma çerçevesinde taranan 300 türkünün konuları sınıflandırılırken oldukça farklı başlıkların ortaya çıktığı görülmüştür. Sınıflandırma esnasında Özbek, Boratav ve Uğurlu'nun belirledikleri türkü konu başlıkları yeterli olmamıştır. Türkünün karakterine ve genel içindeki eşleşme düzeyine göre yeni türkü konu sınıflandırılması yapılması gerekmiştir. Yapılan sınıflandırma sonucunda diğer araştırmalardan farklı olan beş türkü konusu belirlenmiştir; Bunlar sırasıyla 1.Eğlence konulu, 2.Kadın konulu (a.eğlence, b.cinsel), 3.Konu birliği olmayan, 4.İlahi aşk konulu, 5.Erkek konulu (kadın ağzından) gibi türkü konularıdır.

Bu araştırmanın önemi, Türk kimliğinin ve kültürünün, özellikle de Konya yöresine ait olan kısmının, önemli bir folklorik unsuru olan türkülerinin diliyle, deyim yerindeyse suyun kaynağından gelen saf bilgilerle sergilemesindedir. Böyle bir araştırmada kullanılacak olan örneklem önemlidir. Türkiye çapında bir örnekleme sahip olan çalışmaların genel görünüm hakkında verdikleri bilgileri yorumlamak ve araştırmayı noktalamak oldukça güç olacaktır. Belirli bir bölgeye odaklanarak, o bölgedeki türkülerin incelemesini yapan çalışmalar, daha detaylı ve yorumlanması daha sağlıklı verilere ulaşılması bakımından çok önemlidir. Bu sebepten dolayı bu araştırmanın evreni Konya türkülerini; örnekleme ise ulaşılabilen 300 adet Konya türküsü olarak belirlenmiştir. Ayrıca Konya örnekleminde yola çıkılarak yapılan bu araştırma ışığında, daha sonraki aşamalarda Türkiye bütününe yönelik daha sağlıklı sınıflandırmalar yapılabileceği düşünülmektedir.

Taramalar esnasında ele alınan türküler arasında, varyantlarda yer almaktadır. Örneğin Mazhar Sakman'a ait türkü kitabında bazı türkülerin ustanın farklı dönemlerde dört farklı varyanta kadar çeşitlendirdiği görülmüştür. Bu tür durumlarda seçimler, varyantların kendine özgü değerinde olması kriteri dikkate alınarak gerçekleştirilmiştir.

Bu araştırmada çeşitli kaynaklardan derlenmiş olan 300 adet Konya türküsünün konuları sınıflandırılıp, bu türküler frekanslarına göre sıralanmıştır. Elde edilen bulgular doğrultusunda Konya türkülerindeki kültürel yaşama ait izler yorumlanmıştır. Betimsel nitelikteki bu araştırma, tarama modeli temel alınarak geliştirilmiştir. "Tarama modelleri geçmişte ya da halen var olan durumu, var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan yaklaşımlardır" (Karasar, 2012: 183-184).

Bulgular ve Yorumlar

Konya yöresine ait 1.Eğlence konulu, 2.Kadın konulu (a.eğlence, b.cinsel), 3.Konu birliği olmayan, 4.İlahi aşk konulu, 5.Erkek konulu (kadın ağzından) türkülerin diğer yörelere göre farklılık teşkil etmesi ve önceki araştırmalarda üzerlerinde durulmamış olması, araştırmanın bu beş konu başlığında yoğunluk kazanmasına sebep olmuştur. Konya türkülerini konularına göre sıralamaya başlarken genel karakterin anlaşılması için, ilk olarak konuların genel özellikleri vurgulanmıştır. Diğer bölgeler ile benzerlik taşıyan bazı türkü konularına da araştırmanın tarafsızlığının vurgulanması açısından örnek verilmiştir.

Konya türkülerinin, araştırmalarda ulaşılan türkü konulu çalışmalara ait sınıflamaların oldukça dışında kaldığı görülmüştür. Diğer Anadolu türkülerine kıyasla Konya türkülerinde karşılaşılan olaylar daha bireyseldir. Sosyal olaylar, kahramanlık duyguları Konya türkülerinde az yer almaktadır. Bireysel yaşantıya dayalı, eğlence konulu türküler, anlatı, sevgili temaları, cinsel içerikler belirginleşmiştir.

Tablo 1. Konya Türkülerinin Konuları

Türkülerin konuları	f	Türkülerin konuları	f
Eğlence	58	Savaş / kahramanlık	14
Kadın konulu (eğlence) 36 (cinsel) 15	51	İlahi aşk konulu	11
Anlatı	43	Ölüm	11
Gurbet / özlem	36	Güldürü	10
Ağıt	25	Kadın ağzından erkek konulu (a.eğlence b.cinsel)	4
Fikir birliği olmayanlar	14	Doğa	2
		Hapis konulu	2
Sevgiliye sitem	14	Beddua	2
Toplam: 300		Eşkiya- Yakınma- Zina	1

Bu araştırmada gerçekleştirilen sınıflandırmaya göre en yüksek yüzde ve frekans değerine sahip olan "**Eğlence Konulu**" türküler (%19,3 ile 58 adet türküdür)

dikkat çekici düzeyde çoktur. Konya türkülerinin doğuş kaynaklarından olan “oturak âlemi” geleneğinin zaman içinde oldukça yaygın bir şekilde uygulanmış olması, eğlence konulu türkülerin daha çok üretilmesinin sebebi olmuştur. Burada tespit edilen eğlence konulu türküler, Konya oturaklarının şen şakrak havasını yansıtmaktadır. Öztürk’e göre oturak âlemleri, günümüz Konya şehir muhiti halkının yorgunluklarını attıkları, türküler eşliğinde eğlendikleri, hal hatır sordukları, yaşamlarına yönelik muhabbet ettikleri yerlerdir (Öztürk vd., 2007: 61). Bu âlemlerde şekillenen müzik, Konyalının eğlence ihtiyacını karşılamak için üretilmiştir. Konya türkülerinin ustası Rıza Konyalı ve Bayram Bilge Tokel’de bu konuyu şöyle dile getirmişlerdir. “Konya türkülerinin çoğu şen şakraktır, böyle olmayan türkülerde tempoları ve söyleyiş şekilleri değiştirilerek oturak âlemleri için eğlenceli hale dönüştürülmüştür (Tokel, 2012, dk.22:15). “Şu Sille’nin bağları türküsü” tipik bir eğlence konulu türkü örneği olarak verilebilecektir. Bu türküde anlatılmak istenen derin düşüncelerden ziyade, yöresel özellik ve güzellikler üzerinden insanların aidiyet duygusunu canlandırarak, türkünün şen şakrak müziği ile eğlendirmektir.

*Şu Sille’nin bağları benim, aman aman aman,
Ders veriyor hocaları, aman aman aman (Tekrar)*

*Şu Sille’nin ufak tefek taşları aman aman,
Serbest bağlar kuşakları,
Hilale de benzer şu yavrumun kaşları*

*Bayram gelsin kınalar yakayım eline beğim,
Sen salın da ben boyuna bakayım, aman aman aman. (Odabaşı, 1999: 36)*

Bu araştırmada ikinci yüksek sıklıkta karşılaşılan (%17 ile 51 adet türküdür) “**Kadın Konulu**” türküler (a.Eğlence, b. Cinsel) yapılmış konu sınıflandırılması çalışmalarında ya rastlanmamış ya da göz ardı edilmiş bir husustur. Toplumun ve de özellikle Konyalıların önyargıları göz önüne alınarak, bu başlık altına sokulması gereken türkülerin farklılaştırıldığı veya tasnife alınmayarak bu güne kadar adının koyulmadığı değerlendirilmektedir. Bu tespit yalnız Konya yöresine ait bir husus olmamakla birlikte, araştırmanın örnekleminin Konya olması çalışmanın odağını bu coğrafyaya yoğunlaşmasına sebep olmuştur.

“Kadın Konulu” (eğlence) başlığı altında ele alınan türkülerin ortak noktası, toplumda tabu haline gelmiş kadın temasının, eğlence için toplanmış erkeklerin arasında güldürü amaçlı ve edep sınırları içinde kullanılmasıdır. Halıcı’ya göre de Konya türkülerinin büyük kısmı eğlence ve oyun amaçlıdır. Türkülerin sahibi saz ustalarının çoğu gariban olduklarından, oturak âlemlerinde eğlenen ağaların isteklerine göre eserler meydana getirmişlerdir. Bu türkü konularının bu yörede daha sıklıkla rastlanmasının sebebi de oturak âlemlerinin doğası olmuştur. Cumhuriyet’in

ilk yıllarında Konya’da yaşayan Alime isimli oyuncu kadına yakılan türkü bu türe oldukça iyi bir örnektir.

*Alime’yi samanlıkta bastılar
Şalvarını gül dalına astılar*

*Apdalların gızı Alime
Bak şu da benim halime
Efelerin gelsin yanime (Sakman, 1999: 40).*

Nida Tüfekçi’nin notaya aldığı Konya Bozkır yöresine ait “Bir Taş Attım Alıca” isimli türkü de bu karakterdedir.

*Şu derenin alıcı
Aman kınalı parmak ucu
Ergen gezen kızların
Aman kabul olmaz orucu (Öztürk vd, 2007: 111).*

Görüldüğü üzere “Kadın Konulu” (eğlence) tipinde, mizahi anlamda işlenen kadın motiflerine rastlanmaktadır. Bu türkülerin büyük bir kısmının esin kaynağı olan Konya oturaklarında yer alan oyuncu kadınlar (oynaklar), her zaman önemli bir eğlence kaynağı olmuştur. Günümüzde kaybolan bu geleneğin yakın dönemlere kadar yaşatıldığı, birçok kaynaktan öğrenilmektedir (Sakman, 2001: 33-Halıcı, 1985: yok).

“Kadın konulu” (cinsel) başlığındaki türküler toplumun edep anlayışını zorlayacak düzeyde cinsel öge veya fiili içeren, erkek muhabbetinin ortaya çıkarttığı bir türkü konu tipidir. Bu türküler, sosyal yaşamdaki erkek egemenliğinin ve Osmanlı’dan itibaren yerleşen dinsel geleneklerin kadını toplumun ikinci planına itmesinin bir sonucudur. Bu türkülerde kadın teması ile zaman zaman bir cinsel öge ve zevk aracı olarak karşılaşılmaktadır. Mazhar Sakman’dan aktarılan “Elif Gız’ın Mendiline Mestine” türküsü içerdiği cinsel öğelerle bu türe aittir.

*Esmesin bad-i sabah
Sen şeker ol ben gaymak
Yiyelim parmak parmak*

*Kabak pişer tuz ister
Anne canım kız ister
Kız olmazsa dul olsun
Şeftalisi bol olsun (Sakman, 1999: 69)*

Mehdi Halıcı’dan alınan Uşak makamındaki “Sille Türküsü” üstü kapalı olarak ifade edilen mânalar ile bu türe farklı bir örnektir.

*Şu Sille’nin aman sokakları sekili aman
Pencerede gül karanfil ekili aman
Kimler olsun nazlı yârin vekili aman*

*Dolanda gel haydi bağlarına bakayım aman
Aman aman neler olacak Meram'daki bağlar bizim olacak.*

Bir diğer örnek ise Tahir Sakman'dan "Madam" isimli eski bir Silleli Rum kızına yazılmış türküdür.

*Susadım su isterim,
Bana çeşme gösterin aman,
Çeşme beni kandırmaz,
Bal m.m.yi gösterin (Sakman, 1999: 30).*

"**Anlatı Konulu**" türkü sınıflandırması, bölgeye veya bireye özgü konuları olan, efsane konulu ve tarihi konuları olan türkü tipini ifade etmektedir. Bu araştırmada tespit edilen anlatı konulu türküler (% 14,3 ile 43 adet türküdür) her coğrafyada sıklıkla rastlanan ve temel türkü konuları arasındadır. Seyit Küçükbezirci'nin derlemiş olduğu "Bir ok attım" türküsü, bireysel duyguların tellerle nasıl aktarılabilceğinin kanıtıdır.

*Bir ok attım suya düştü
Arkasından bulut aştı
Ne yapayım Gadir Mevlam
Yolum yolsuza düştü*

*Öleyim mi, öleyim mi?
Yoksa böyle durayım mı?
Fırsadın geçtiği yirde
İntikam alayım mı?(Küçükbezirci, 2006: 115)*

"**Gurbet / Özlem Konulu**" türkülere Konya'da daha az rastlanmaktadır (%12 ile 36 adet türküdür). Gurbet ve özlem konularının seyrek olması, Konya'nın Selçukluya başkentlik etmesinden ve Türk toplumunun bu coğrafyada yerleşik yaşamı benimsemesinden dolayıdır.

Özellikle coğrafi konumu nedeniyle savaş alanlarının oldukça uzağında olmasından ötürü savaş ve seferberlik (%4,6 ile 14 adet türküdür) konulu türküler oldukça azdır. Bu türkülerin de savaş cephelerine gönderilen Konyalı Mehmetçiklerin özlemi ve kahramanlıklarını dile getirmek için yakıldığı değerlendirilmektedir.

Bu araştırmada "**Fikir Birliği Olmayan**" türküler olarak zikr ettiğimiz türküler, bentleri arasında herhangi bir mantıksal veya hikâyesel bir akış düzeni taşımayan türkülerdir. Araştırma sırasında güftesini okuduktan sonra, "Bu türkü ne anlatıyor? sorusuna herhangi bir yanıt verilemeyen türküler bu sınıfa dahil edilmiştir. Ali Osman Öztürk bu türdeki türkülerini, gezgin maniler olarak nitelendirmiştir. Bu tipte hece sayısı ve kafiyenin tutarlılığı önemlidir. Bu tip maniler de genellikle sadece isimler değişmektedir (Kişisel Görüşme, 28 Şubat 2013). Konya türkülerinin sözleri tef ve kaşık

sesine ustalıkla uyarlanmıştır. Oyuncunun figürlerine eşgüdüm içinde yerleştirilen her söz türkülerin harcıdır (Halıcı, 1985: yok). Bazı Konya türküleri bu sebepten ötürü genel türkü edebi mantığının dışında kalmıştır. Sakman'dan alınan "Dağları Deleyim mi?" türküsü bu tipe örnektir.

*Dağları deleyim mi?
Yanına geleyim mi?
İller altın vermişler
Canımı vereyim mi?*

*Edalı bebek kalk gidelim
Edalı bebek doldur içelim*

*Minarenin alemi
Gaşın gudret galemi
Sana güzel dedimse
Yak mı dedim alemi (Sakman, 1999: 66).*

Görüldüğü üzere türkünün bentleri arasında herhangi bir mana bütünlüğü olmadığı gibi, nakarata da (kavuşturarak) herhangi bir türkünün içine rahatlıkla monte edilebilecek kadar renksizdir.

Konya yöresi türkülerinde rastlanan "**İlahi Aşk Konulu**" türküler kültürel farklılığın belirgin bir işareti durumundadır. Tespit edilen 11 adet türkü, oldukça edebi bir dilde kul ile yaradan arasındaki ilahi ilişkiyi tasvir etmektedir. Bu tür edebi yapıtlarda "Yüce Yaratandan" âşık olunan kişi olarak bahsedilmesinin genel bir karakter olduğu unutulmamalıdır. Bu araştırma sırasında yapılan motif taramasında Mevla motifi 21 ve Allah motifinin 16 kez geçmesi ve toplamda 150 dini motife rastlanması yöredeki inanç unsurlarının türkülerle sıklıkla dile getirildiğinin kanıtıdır. Konya oturaklarında okunmakta olan ünlü Aşık Karamanlı Kenzi'ye ait olan "Çevrilir Cihan Başıma Dar Olur" isimli koşma bu türe güzel bir örnektir.

*Çevrilir cihan başıma dar olur
Efendimden bana hitap olunca
Bülbül gibi işim ah u zar olur
Gül yüzünden ref'ü nikap olunca(...)*

*Efendim aşkınla işte püryanım
Semalara çıktı ah ü figanım
Sefa mı kesbettin kaşı kemanım
Kenzi'nin çiğەر kebab olunca(Sakman, 1999: 60).*

Konya'nın bayan âşıklarından Emine Hanım (Şem'inin Gülü lakaplı) yazdığı ve seslendirdiği divan ve koşmalarıyla tanınmıştır. 12 yaşında sazını eline alan Emine

Hanım (1846-1940) 95 yaşında rahmetli olmuştur. Gazimihâl'in eserinden alınan koşması ilahi aşk konusunu irdelemektedir.

*Hadis ile ey şah-ı kerem, kerem
Keşer ırmağının (cennet ırmağı) balı görünür
Katt-ı gametimde (hücre) ya nur-i Ekrem
Şecer-i (ağaç) tabanın dalı görünür*

*Gökten âşıklara iner hidayet(doğruluk)
Anı taksim eder şah-ı velayet
Hamiyetten (namustan gelen gayret) belli sahip kamalat (fazilet)
Her gande zikretsem hali görünür (Gazimihâl, 1947: 57).*

Konya yöresine ait birçok türküde dini motifler sıklıkla yer almaktadır. Bu tip figürlere örnek olarak TRT repertuarından aktarılan "Entarisi aktandır" türküsü de verilebilir.

*Entarisi aktandır
Ne gelirse Hak'tandır
Benzin sararmış solmuş
O da ağlamaktadır. (TRT, 2000: 319)*

Bu araştırma kapsamında rastlanan bir diğer farklı türkü konusu ise kadın ağzından söylenen "**Erkek Konulu**" (a.eğlence, b.cinsel) olanlardır. Bu türde kadınların ağzından erkeklerin eğlence veya cinsel içerikli olarak konu yapıldığı türküler karşımıza çıkmaktadır. %1,3 gibi bir frekans ile az rastlanan bir tip olsa bile, alışılmış türkü kalıplarının dışında bir karakterde olması, bu çalışmada zikir edilmesinin sebebidir. Erkek konulu türkülere bir örnek Küçükbezirci'den alınan "Süpürgesi Yoncada" isimli eserdir.

*Süpürgesi yoncadan
Beli gayet inceden
Ben seni sakınırım
Yirdeki garıncadan*

*Alim şaşırđım beni
Aşğa düşürdün beni
Aşk adamı ağlatır
Dert adamı söyletir
Almuş yarını yanına
Bülbül gibi söyletir (Küçükbezirci, 2006: 126)*

Hüzzam makamındaki "Alim Gitme Pazara" türküsü de bu türe örnektir.

*Ali'm gitme pazara
Uğratırlar nazara*

*Ali'm ölmüş diyenler
Kendi girsin mezara*

*Aslan Alim gül alim Fidandan
Ben Alimi severim
Pek candan aman (Halıcı, 1985: yok).*

Rast makamındaki “Aman Tatar” türküsü bir kadının erkeklere nasıl alışılmadık sözlerle hitap edebileceğinin ilginç bir örneğidir.

*Merdivenin başındayım
Onüç ondört yaşındayım
Onüç ondört yaştan beri
Hovardaların peşindeyim*

*Aman tatar tatar
Bas parayı kurtar
Oğlan mahpushanede
Kız cilve yapar
Aşka gelmiş
Nazlı tatar
Fistanını yırtar (Halıcı, 1985: yok)*

Mazhar Sakman’dan aktarılan “Ali’min Habası Var” türküsü erkek figürünün oldukça belirgin bir şekilde *cinsel içerikli* olarak kadın ağzından dile getirilmesine bir örnektir.

*Ali'min habası var gızım
Donun libası var
Ali'm çok güzel aman
Ne çirkin babası var*

*Ali'm Ali'm gül Ali'm gel Alim
Akşamları çifte şeftali ver Ali'm(Sakman, 1999: 38)*

Sonuç

Önceki kısımlarda da bahsedildiği gibi, türkülerin sınıflandırılması işinin birçok zorlukla dolu olduğu, tasnif edilmesinin karışıklıklara sebep olabileceği görülmüştür. Bir türküyü eğlence konusu içinde değerlendirirken, sözleri anlatı tarzına da kayabilmektedir. Kadın konulu bir türkü hem eğlence, hem de anlatı tarzına dâhil olabilmektedir. Araştırmada taranan 300 türkünün verileri sonucunda, Konya yöresine ait türkülerin konularında, önceden yapılmış çalışmalar göz önüne alındığında, diğer yörelere göre dikkate değer farklılıklar olduğu tespit edilmiştir.

Bu araştırmada bu derece farklı bulgulara ulaşılmasının sebebi, taranan tüm kaynakların yöresel derlemelere dayanmasıdır. Bilindiği üzere türkü konuları üzerine yapılmış çalışmaların çoğu milli, türkü dağarımıza sahip olan TRT repertuarına

dayanmaktadır. Giriş kısmında da belirtildiği üzere TRT repertuarının çoğu 1950'li yılların öncesinde yapılmış olan derleme çalışmalarından oluşmuştur. TRT'nin yöresel ağzılara ve o döneme ait edep anlayışının dışındaki sözcüklere yer vermemesi, türkülerin gerçek yüzlerinin gün yüzüne çıkmasını geciktirmiştir. Çalışmanın yöresel ağız ve tamamı orijinal metinler üzerinde yürütülmüş olması, farklı türkü konularının çıkmasına neden olmuştur.

Konya yöresi türkülerindeki temel 5 türkü konusunun 1.Eğlence konulu, 2.Kadın konulu (a.eğlence, b.cinsel), 3.Konu birliği olmayan, 4.İlahi aşk konulu, 5.Erkek konulu (kadın ağzından) bu yörenin kendine has özelliklerini barındırdığı değerlendirilmektedir. Özellikle kadın konulu, konu birliği olmayan ve erkek konulu türkülerin Konya'ya has olan oturak âlemlerinin doğasından kaynaklandığı tespit edilmiştir. Kadın konusu bu âlemlerin en şen şakrak melodileri ile süslenmiş, oyunlarla ve kaşık sesleri ile harmanlanmıştır.

Konu birliği olmayan türkülerin ise hem oturak âlemlerinden, hem de yöre genelinde kafiye ve hece usulündeki bütünlüğün korunması kaygılarıyla, kalıp tarzdaki manilerin sadece isimlerin veya diğer birkaç motifin değiştirilmesiyle ortaya çıktığı düşünülmektedir. Bu başlık altındaki türküler, eğlence konusu başlığında incelenebilecek karakterde olsalar da, bunların mantıksal bir bütünlük göstermemesi bu ayrıma sebep olmuştur.

Erkek konulu türkülerin yapıları oldukça farklıdır. Konya yöresindeki âşıklık geleneğinde az sayıdaki kadın sanatçıların bu içerikteki türkülerini bestelemiş olmaları bir yana, söylemeleri bile pek bu yörede uygun karşılanmayacaktır. Kadın sanatçıların genelde koşma ve divan tarzlarında daha ağır üsluptaki türkülerini tercih ettikleri değerlendirilmektedir. Bu türkülerin yine oturak âlemlerindeki eğlencelerde, kadın ağzından erkekler tarafından oluşturuldukları tahmin edilmektedir.

Konya türkülerinde birçok zenginlik barındırmaktadır. Bir yanda hovardalık yapan erkekleriyle eğlenirken, doğaya ait tasvirleri ile Anadolu'yu yaşarsınız, hayvanların hikâyeleriyle gülümserken, kadınların yiğitlerine yaktıkları ağıtlarıyla ağlarsınız, vuslata ermeyen aşklarıyla içimiz titrerken, edebi dildeki yazılmış ilahi motiflerle süslü türkülerini ile Mevla'yı düşünürsünüz. Konya'da türküler hayat olmuştur, hayatın renkleri ise türkü olmuştur.

KAYNAKÇA

BAYRAK, Mehmet (1996), *Öyküleriyle Halk Anlatı Türküleri*, Baran Ofset, Ankara.

GAZİMİHÂL, M. Ragıp (1947), *Konya'da Mûsikî*, Halkevleri Yayınları, Ankara.

GÖZAYDIN, Nevzat (1989), *Anonim Halk Şiiri Üzerine*, Türk Dili Şiiri Özel Sayısı, III (Halk Şiiri), Ocak-Haziran, s.455-450

- GÜVEN, Merdan (2009), *Türküler Dile Geldi*, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- HALICI, Mehdi (1985), *Konya Sazı ve Türküleri*, Özden Matbaası, Konya.
- KARASAR, Niyazi (2012), *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Nobel Yayınları, 23.Basım, Ankara.
- KARADENİZ, Bekir (1999), *Kömür Gözlüm Türküler*, Özgür Yayınları, İstanbul.
- LOMAX, Alan (1968). *Folk Song Style and Culture*. Washington D.C.: American Association for the Advancement of Science.
- MİRZAOĞLU, Gülay (2012), Türk Halk Türkülerinde Değirmen Motifi ve Değirmenci Türküleri, *Bilgi Dergisi*, Sayı:62, Ankara, s.159-182.
- ODABAŞI, A.Sefa (1999), *Dünden Bu Güne Konya Türküleri*, Yayına Hazırlayan: A.Osman Öztürk, Konya Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları, Arı Ofset, Konya.
- OĞUZ, M.Öcal (2001), *Halk Şiirinde Tür, Şekil ve Makam*, Akçağ Yay., Ankara.
- ÖZBEK, Mehmet (1975), *Folklor ve Türkülerimiz*, Ötüken Yayınevi, Yayın No:91, İstanbul.
- ÖZTÜRK, Ali Osman (1993), *Türk Halk Türküleri Arşivi Projesi*, Selçuk Üniversitesi Araştırma Projesi Fonu, Proje Nu: FEF92/101, Konya.
- ÖZTÜRK, Ali Osman (1999), *Ahmet Sefa Odabaşı'nın Aktardığı Türküler Üzerine*, Arı Ofset, Konya.
- ÖZTÜRK, Ali Osman (1998), *Türk Halk Türklüğünde Sözcükleri, Eğretileme ve Semboller*, Arı Ofset, Başak Matbaacılık, Ankara.
- ÖZTÜRK, Ali Osman, Nail Tan, Salih Turhan (2007), *Konya Halk Müziği*, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- KONYALI Rıza ve TOKEL Bayram Bilge, *Salkım Söğüt Programı*, 03 Haziran 2012 İstanbul.
- SAKMAN, Mehmet Tahir (2001), *Konya Oturakları*, Milenyum Yayınları, İstanbul.
- TURHAN, Salih- AKBIYIK, Abuzer – KÜRKCÜOĞLU, Sabri (2003), *Notalarıyla Türkülerimiz ve Hikâyelerimiz*, Alfa Yayınları, İstanbul.
- Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi-2*, TRT Müzik Dairesi Yayınları, Yayın No: 98, Cilt 1, Ankara, Mart 2000
- UĞURLU, Nurer (2009), *Folklor ve Etnografya Halk Türkülerimiz*, Örgün Yayınevi, İstanbul.
- USLU, Recep (2006), *Müzikoloji ve Kaynakları*, İTÜ Vakfı Yayınları, İstanbul.